

אגויל מי כתבינן? — במוזוה לא שאלו 'אגויל מי כתבינן', וכן בשום מקום לא נאמר שאין כותבים מוזוה על הגויל — שמע מינה שלדעת הכל כותבים מוזוה על הגויל. (עפ"י רמב"ן ור"ן. ומכל מקום מצוה מן המובחר בדוכסוסטוס — כן מבואר בר"ן בסוף דבריו, בדעת הר"ף. וכן משמע ברמב"ם (תפלין א, ט) שמהלכה למשה מסיני, שהמוזוה נכתבת רק על הדוכסוסטוס, למצוה. וכן נראית כוונת הגהות אשר"י כאן במה שכתב 'אין כותבים מוזוה על הגויל').

תפילין שבלו וספר תורה שבלה — אין עושין מהן מוזוה, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה — רש"י (במנחות לב) פרש, שהתפילין קדושתן חמורה ממוזוה, לפי שכתוב בהן ארבע פרשיות. ובפסקי הרי"ד הקשה, שלפי זה ספר תורה קדושתו חמורה מתפלין, ומדוע לא שנינו ס"ת שבלה אין עושין ממנו תפלין — ולפיכך פרש טעם אחר; חומר קדושת התפלין מפני שהם עשויים להניחן בראש, שהוא מקום נכבד, והמוזוה מניחים אותה על סף הבית, ולכך הרי זו הורדה בקדושת התפלין, כשעושים מהן מוזוה. וכן ספר תורה הוא מונח בתיבה, ועכשיו שיעשו ממנו מוזוה, היא מונח בפתח הבית, ואין זה כבודו כבתחילה. (וכן תפלה של ראש, אין לעשותה של יד, כי היא נתונה במקום חשוב יותר).

אבל ספר תורה שבלה — מותר לעשות מן הבלאות תפלין, אדרבה, מעלה בקדושתו, שעד עתה היה מונח בתיבה ועכשיו יעמוד על ראשו.

(ע' משך חכמה (בא, יג, ט ד"ה ולפ"ו) שבאר מחלוקת ירושלמי ובבלי אם תפלין קודמין למוזוה או להפך).

— יש להקשות על מה שחידש הט"ז (באו"ח קנד סק"ז), שכל דבר שאינו ראוי לשימוש בקדושה חמורה עדיף להורידו לקדושה קלה מאשר לגונזו. ואם כן, מדוע אין לעשות מוזוה מספר תורה שבלה? (ואכן הרב 'חקרי לב' (או"ח מג) כתב להוכיח מכאן כנגד שיטת הט"ז).

ויש לומר, מאחר שבין כך יוצרך לגנוז את שאר הספר, שוב אין להורידו לקדושה קלה. לא דיבר הט"ז אלא כשהברירה היא או לגונזו או להשתמש בכולו לקדושה קלה ללא גניזה. (מנחה סהורה. וע"ש עוד שדן בדברי הט"ז ממקומות אחרים. וכן הקשה ב'תבואות שור'. וע' גם בשפת אמת).

ויש שכתבו (בית שערים או"ח סה; אור שמח מוזוה ה, א; מחנה חיים ח"א א; שבט הלוי ח"א ל וח"ג צא; מאור ישראל כאן) שלא אמר הט"ז אלא בת שמישי קדושה, שכל שאינם ראויים לשמש, אין איסור להורידם מקדושתם, אבל בקדושה עצמה — אין להורידו הגם שאינו ראוי ליעודו הראשון. ובכך מתיישבות קושיות האחרונים על הט"ז. וגם הקושיא מסוגיתנו מיושבת. (וע"ע במובא בע"ז נב).

בעיות ושאלות נוספות בנטילת פרשיות שבספר תורה לצורך מוזוה (פרשיות סתומות ופתוחות; 'שלא כסדרן'; עיבוד וכתובה לשמה) — ע' במובא במנחות לב. וע"ע: תרומת הדשן תשובות חדשות, נה; ט"ז ונקודות הכסף יו"ד רצ; חתם סופר יו"ד רפו; בהגר"א או"ח לב, סב; שבט הלוי ח"ה קסה; ח"ו ד, ו; חזון איש או"ח ה; ו, ה; שפת אמת מאור ישראל כאן.

דף פ

הוציא שתי אותיות וכתבן כשהוא מהלך — חייב — פירוש, כתב על דבר שהוא נושא עמו בהילוכו

רלא

— אף על פי שגופו לא נח, הבאת הדיו להיותו כתוב על הנייר וכדו', היא היא הנחתו. ומשמע, דוקא באופן בכתיבה, שהדיו נשאר על הנייר, אבל אם הניח חפץ על כלי הנע עמו בהילוכו — אין זו הנחה. (עפ"י תוס' ה: ד"ה אגו).
ואף על פי שלא היתה ההנחה על גבי מקום חשוב של ארבעה על ארבעה טפחים. (עפ"י 'חדושי הר"ן'; מאירי. והביא שם דעות המצריכות שיכתוב על נייר ד' על ד').

'הוציא אות אחת וכתבה וחזר והוציא אות אחת וכתבה — פטור, מאי טעמא? בעידנא דאפקא לבתרייתא חסר ליה לשיעורא דקמייתא' — הא אם הוציא וכתב שתי אותיות — חייב, ואף על פי שבזמן כתיבת האות השניה, כבר חסרה הראשונה, [שהרי היא בטלה אל הנייר ושוב אינה כאן 'דיו' כמהות לעצמו. ומה שכתב רש"י שנתייבש, נראה כוונתו שאם עדיין הדיו לה, אינו בטל לנייר, שהרי אפשר עדיין ליטול] — אעפ"כ הנחה אחת היא. ונראה לפי זה שהוא הדין אם הוציא פירורים או גרעינים שיש בהם כגרוגרת, והניחם אחד אחד בפי כבשן או בפי כלב (שגם כגון זה נחשב הנחה — עירובין צט.). חייב, אעפ"י שבשעת הנחת כל פירור, כבר כלה הפירור הקודם, הכל נידון כהמשך אותה הנחה.

ולפי זה לכאורה גם הדין שבסמוך, הגביה החצי האחד קודם הנחת השני פטור, גם הוא לא אמור אלא באופן המפורש בגמרא, שהיו שתי הוצאות נפרדות, אבל אם הוציא כגרוגרת, והניח חציה והגביהו והניח האחר — חייב, שהרי לכאורה לא גרע זה מאילו החצי היה נשרף. אך יש לומר שכאשר הגביה את החצי האחד ביטל בכך את הנחתו, ואין כאן הנחת שיעור שלם. וצריך בירור ובדיקה.

'הוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת בהעלם אחד — חייב, בשתי העלמות — פטור' — כדברי חכמים (קה). יש ידיעה לחצי שיעור (וכן הלכה. רמב"ם שגגות ו,ח), אבל לרבן גמליאל אין ידיעה לחצי שיעור, וחייב.

'בעירניות' — שני פירושים בראשונים, האם העירניות צנועות יותר מבנות הכפר ואינן מגלות אלא עין אחת (מובא בערוך ערן), או להפך, בנות הכפר צנועות יותר (פסקי הרי"ד).

'חרסית... למימרא דשיעורא דרבי יהודה נפיש, הא קיימא לן דשיעורא דרבנן נפיש, דתנן רבי יהודה אומר כדי ליטול הימנו מדת מנעל לקטן... למימרא דשיעורא דרבי יהודה נפיש...' — (וכן להלן פא.). בעלי הגמרא יודעים שכל המחלוקת שבין רבי יהודה וחכמים, סובבים סביב שאלה אחת; האם יש לילך אחר השימוש המצוי יותר, הגם ששיעורו גדול, או אחר השימוש שהוא פחות מצוי ושיעורו קטן. ולפיכך הקשו מנידון זה על אחר — אבל לולא כן אין להקשות כלל, שאין אומרים בשיעורי שבת זה דומה לזה, כי כל חומר וחפץ לפי חשיבותו שיעורו (רמב"ן ועוד ראשונים. וכן כיוון לזה הפנייהושע).

(ע"ב) 'שנתות היו בעיר' — מלשון שינוי, הפרדה והבחנה. (עפ"י ריעב"ץ — מנחות פז. וקרוב לומר שהוא מלשון 'שן' — על שום שאותם סימנים היו עשויים בליטות כדברי רש"י).

'ואמרו ליה מן דיליה דא ליה' — 'ואמרו ליה' היינו עליו. (ע"ע כיו"ב במובא לעיל מט:).

'אמר רב חסדא: רבי יהודה היא דתניא... רבי יהודה אומר תבן מותר חול אסור' — ואם תקשה אדרבה, לרבי יהודה האוסר לסוד עם חול, אין עושים כן, וכיצד משערים חול בכף סיד, דבר שאין רגילים לעשותו? ויש לומר שמוסיפים עמו גם תבן, ואז מותר. ועוד, דוקא לסוד הבית אסור, אבל כלים ושאר דברים מותר. ופשוט.

ובלאו הכי, לדעת כמה ראשונים, וכן כתבו פוסקים, מותר לסוד בסיד לבן כאשר משיירים אמה על אמה ללא סיד. (עפ"י שפת אמת ועוד.)

עוד בענין מחלוקת הראשונים, האם חיוב שיור אמה נאמר כאשר מסייד ומכייר, או הוא דין מוסף על האיסור לסייד ולכייר 'כבנין המלכים' — ע' במובא בבבא-בתרא ס:).

'אמר ליה מר בריה דרבינא לבריה: מי שמיע לך ביצה קלה מאי היא? אמר ליה ביעתא דצילצלא — מאי טעמא... אישתיק. אמר ליה: מידי שמיע לך בהא? [אמר ליה הכי] אמר רב ששת...' — כן מצינו כמה פעמים שאחר שנשתתק הנשאל, חזר ושאל את השואל: 'מידי שמיע לך בהא' והוא השיבו 'הכי אמר רב ששת...'. — ע' במה שכתב הר"ר מרגליות במחקרים בדרכי התלמוד וחדויותיו (עמ' 3. מאמר 'שתיקה לחכמים', ובהערה 3).

דף פא

'חפי פותחת' — ה'חף' הוא שן, זיו. ה'פותחת' — מנעול. וקובעים בו שיניים ובליות, והם 'חפי הפותחת'.

'אבנים של בית הכסא...' — התירו חכמים לטלטל אבנים כדי הנצרך לקינוח, ואף על פי שלא ייחדן לכך מאתמול. וכשם שהתירו איסור מוקצה משום כבוד הבריות, כך התירו את טלטולן בכרמלית, או להכניסן מכרמלית לרשות היחיד. (תוס' סוכה לו: ועוד.) ויש סוברים שלא התירו אלא לטלטל בחצר. (כן הביא הרמ"א שיב, א מרש"י כאן ומרבנו ירוחם.) והעיקר כדעה ראשונה. (כן נקט האליה-רבה, הביאו המשנ"ב שיב סק"ח.)

ושם כתב להחמיר ברשות הרבים שלנו, הגם שלדעת הרבה פוסקים דינו ככרמלית (וע"ש בשער הציון). ויש לעיין אם מותר להוליך ברה"ר דידן פחות פחות מד' אמות. שאעפ"י שברשות הרבים גמורה יש לאסור (כן הביא המאירי בסוף הסוגיא בשם 'יש מי שפוסק'), אפשר שברשות הרבים שלנו יש להקל בדבר, כי גם לדעת המתמירים להחשיבה כרה"ר, אין כאן איסור תורה.

ואפשר שלא התירו אלא בבית הכסא שלהם, שהיו מרוחקים, אבל הסמוכים לבית כגון שלנו — אסור, שהיה לו להכין מבעוד יום. ושמא כיון שבני הבית המרובים משתמשים בהם, והיו נוטלים את האבנים שהכין לו, מותר בכל אופן. (עפ"י תוס' סוכה לו: והפוסקים נקטו כפי הצד האחרון להקל. ע' באור הלכה שיב, א.)

אמנם בית הכסא המיוחד לו בלבד ולא לאחרים — כתב בהגהות אשר"י שלא התירו. וכן העתיק המגן-אברהם. (וכן יש לדייק מרש"י בע"ב ד"ה הכא. באור הלכה שיב, א.) ויש מקלים בוה. (לבוש, וכן צדד הא"ר. מובא במשנ"ב שם סק"ב.) ועוד התירו איסורי-דרבנן נוספים לצורך זה, כגון עקירת צרור שיש בו עשבים מהקרקע, [— 'תולש' דרבנן], משמוש בחרס כלאחר יד [משיר נימין; כותש או ממחק (רא"ש, הג"א)], וכדלהלן בגמרא.

לרבנו חננאל, כותבים מזוזה בקלף אף לכתחילה. ואולם הרי"ף (בהלכות מזוזה) כתב שלכתחילה יכתבנה על הדוכסוסטוס. ובשעת הדחק או כשהיא טעונה שמירה, כגון שהיא במקום התורפה וכדו' (עפ"י רמב"ן ור"ן) — כותבה על הקלף. כתבה על הדוכסוסטוס במקום בשר — לפי תירוץ אחד בתוס' (במנחות לב) כשרה. ואילו הרמב"ם (תפלין א, ח) פסק לפסול. המזוזה כשרה להיכתב על הגויל (רמב"ן ור"ן). אבל מהגהות אשר"י משמע שאין כותבים מזוזה על הגויל. וכן מבואר ברמב"ם שלמצוה, נכתבת המזוזה רק על הדוכסוסטוס מהלמ"מ.

דף פ

ק. א. מהו שיעור חיוב בהוצאת דיו? ומהם אופני החיוב בהוצאתו מרשות לרשות?
ב. הוציא חצי גרוגרת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת — מה דינו באופנים השונים?
א. תנן במתניתין: דיו — כדי לכתוב שתי אותיות. תנא בכרייתא: שתי אותיות בדיו (דיו יבש. רש"י), או כשהוא בקולמוס, (ואינו חייב על הוצאת הקולמוס, מפני שהוא טפל לדיו, ולכך אם אין בדיו שיעור — פטור מכלום. רש"י. ואפשר דהיינו דוקא כשאין צריך לקולמוס, כגון שיש שם קולמוסים אחרים. ע' שפת אמת), או כשהוא בקלמרין (= כלי להנחת קולמוסים, ויש בו קסת לסופר). יש סוברים שכשהדיו בקלמרין וכדו', אינו חייב אלא במעט יותר מכתיבת שתי אותיות, כי לעולם נשאר מעט דיו בקסת (עפ"י רמב"ם יח, ט. וע"ע מאירי; שפת אמת). נסתפק רבא האם אות אחת בדיו ואות אחת בקולמוס / בקלמרין מצטרפים לחיוב אם לאו. 'תיקו'. ואעפ"י שבשני קולמוסים מצטרף, שמא באלו אין מצטרף (תוס'). וע"ע בשפת אמת פירוש נוסף. אמר רבא: הוציא שתי אותיות וכתבן כשהוא מהלך — חייב, כתיבתן זוהי הנחתן. (ואף על פי שאין כאן הנחה על גבי מקום ד' על ד'. מאירי). הוציא אות אחת וכתבה וחזר והוציא אות אחת וכתבה — פטור. מה טעם — בשעה שהוציא האחרונה נחסר השיעור מהראשונה, (בגלל יבוש הדיו. רש"י).

ב. אמר רבא (כמסקנא): הוציא חצי גרוגרת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת והניחה — אם קדם והגביה את הראשונה קודם הנחת השניה, נעשית הראשונה כמי שנקלטה בפי כלב או שנשרפה, ופטור, שאין כאן הנחת שיעור שלם בזמן אחד.

יתכן ודוקא במלאכת הוצאה אומרים כן, אם משום שאין כאן הנחה של שיעור שלם, אם משום שהיא 'מלאכה גרועה', [וגם בכתיבה — ודאי צריך שיהיו שתי האותיות כתובות לפנינו], אבל בשאר מלאכות שבת יש לחייב גם אם בהשלמת השיעור אין החצי הראשון קיים או נחסר מן השיעור (כן נסתפק הפרי-מגדים בפתיחה הכוללת להל' שבת. והמנחת-חינוך (טו, ז) כתב לדייק מרש"י כאן, שרק לענין מלאכת הוצאה אומרים כן).

הוציא חצי גרוגרת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת דרך עליה, (בתוך ג' טפחים הסמוכים לה, או אף כשאינו דרך עליה, ובתוך ג' טפחים לקרקע. עפ"י תוס') — חייב. [ואעפ"י שלדעת רבא הזורק אינו מתחייב עד שינוח החפץ על גבי משהו, במעביר א"צ הנחה כזו, שהיא מונחת בידו הסמוכה לקרקע]. מרש"י ותוס' כאן משמע שאין חילוק אם ההעברה כולה נעשתה תוך ג' או שהיתה למעלה

מג' ואחר כך הוריד החפץ למטה, אבל בתוס' בעירובין (צח: ד"ה נימא) מבואר שאם היה החפץ למעלה מג' והורידו — צריך הנחה על גבי משהו (עפ"י חזו"א סב, ד ועע"ש בסק"ו כג; שו"ת בית זבול ח"ב כ, יט ואילך).
 אין חיוב בהוצאות שני חצאי-שיעור אלא בהעלם אחד, אבל בשני העלמות — אין החצאים מצטרפים לחייב (וכדעת חכמים האומרים יש ידיעה לחצי שיעור, וכן הלכה, אבל לרשב"ג — חייב).
 רבי יוסי אומר: אפילו בהעלם אחד אינו חייב אלא כשהוציא לרשות אחת, (ר"ח ורבנו תם גורסים: מרשות אחת. אבל הנחה אין צריך ברשות אחת), אבל אם מפרידה רשות אחת ביניהם — פטור. [לרבה: כגון רשות היחיד המפסקת בין שתי רשויות הרבים. לאביי: אף כרמלית. לרבא: אף פסל (= חתיכת עץ. גבוה עשרה טפחים ואינו רחב ד', או רחב ד' ואינו גבוה עשרה, ואפילו דינו כרשות הרבים, שהרבים מכתפים עליו. תוס').]

א. הרמב"ם (שבת יח, כד) פסק כרבי יוסי וכרבה. והריא"ז פסק כרבא.
 יש לדייק מרש"י שהפסק הרשויות צריך להיות לכל רוחב הרשות, אבל בלאו הכי, נחשבת רשות אחת [הגם שבגטין נחשבת רשות נפרדת גם באופן זה] (עפ"י שפת אמת).
ב. רש"י נקט שקרפף יותר מבית סאתים דינו ככרמלית ואינו מפסיק לדעת רבה. ואין הדבר מוסכם, שהרי מן התורה הוא רשות היחיד גמורה, והזורק לתוכו מרשות הרבים חייב חטאת (ע' רעק"א: תוספות שבת שמו, ח; שו"ת בנין ציון — החדשות, קנד. וראה בבאור דברי רש"י בברכת מרדכי ח"א לא, י').

ג. השפת-אמת צדד שמא לרבי יוסי, המוציא כגרוגרת לרשות זו וחזר והוציא כגרוגרת לרשות נפרדת, אפילו בהעלם אחד — חייב שתיים. ולכאורה נראה מסברה שאין חילוק חטאות בשינוי המקומות, [ובודאי באופן ששגג בעצם איסור הוצאה] והלא לעיל (עב): הוצרכו לימוד מיוחד לחילוק חטאות, ומנין ללמוד חילוק באותה מלאכה, אלא רק לענין צירוף שתי פעולות לחייב, אמר רבי יוסי שאין מצרפים אלא כשהשיעור השלם מונח ברשות אחת, שאם לא כן, אין כאן צורת מלאכה.

דפים פא — פב

קיא. א. החף והפותחת — האם הם מקבלים טומאה?
ב. הנפנה לנקביו בשבת בחצר ובבקעה — במה יקנה את עצמו ובמה לא יקנה?
ג. אלו הלכות נוספות נאמרו בסוגיא לנפנה בשבת?
ד. אלו הנהגות בריאות ושמירה נאמרו בסוגיא בנוגע לבית הכסא?
ה. האם מותר בשבת להגביה מן הקרקע גוש עפר או עציץ נקוב שיש בהם עשבים, או להניחם על גבי קרקע? ומה דין התולש אותם עשבים?
ו. מהו שיעור חיוב של הוצאת חרס בשבת?
א. חפי פותחת (= שינים שבמנעול, שלא נקבעו בו) טהורים.
 לרש"י, החפים עשויים מעצם, וטהורים מפני שאינם ראויים לכלום. לתוס' ורמב"ן, עשויים ממתכת, ואף על פי שראויים קצת ליתגן בפותחת, טהורים משום גולמי כלי מתכות.
 קבעם בפותחת — טמאים. ואם היא פותחת של דלת הבית — טהורים, שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע.